

Kommunestyrevalget i Farsund 2007

I forbindelse med kommunestyrevalget i Farsund ble det reist spørsmål ved fordelingen av mandater (representanter) på de enkelte partiene. Det ble særlig stilt spørsmålstegn ved om ikke Fremskrittspartiet burde hatt 10 representanter i stedet for 9. I dette notatet skal vi se nærmere på en del spørsmål knyttet til fordelingen av mandater og stemmer i Farsund kommune.

La oss først se på den faktiske fordelingen ved valget. Tabell 1a viser hvor mange stemmer (stemmesedler) hvert parti fikk ved valget, og dernest hvor mange listestemmer¹ og kommunestyrerepresentanter hvert parti fikk.

Tabell 1a. Kommunestyrevalget i Farsund kommune 2007. Oppslutning og mandatfordeling

Parti/liste	Oppslutning i prosent	Antall avgitte Stemmer	Antall listestemmer	Antall representanter
A	23,3	1111	32063	7
SV	5,4	259	7617	2
Sp	4,5	212	6497	1
KrF	15,4	736	21318	5
V	2,2	105	3215	0
H	16,4	781	22583	5
FrP	32,6	1552	44670	9
Dem	0,2	8	238	0
I alt	100,0	4764	138156	29

De offisielle mandatberegningene er basert på listestemmene. La oss et øyeblikk se bort fra dette og foreta en mandatberegning basert på de avgitte stemmene (stemmesedlene). Da vil resultatet bli som vist i tabell 1b. Som vi ser tilfalt sistemandatet KrF, men FrP manglet bare 2 stemmer fra å ta dette mandatet fra KrF. Marginen for at FrP ville fått 10 mandater i stedet for 9 er med andre ord svært liten.

¹ Begrepet listestemmer fortjener en nærmere forklaring. Ved kommunestyrevalg kan velgerne ikke bare stemme på et parti (liste), men også gi personstemmer ("slengere") til kandidater som stiller på andre lister. For å holde orden på hvor mange stemmer som mottas eller avgis operer man med såkalte listestemmer. En stemmeseddel har like mange listestemmer som antall representanter i kommunestyret. I Farsund vil det si 29 listestemmer pr. stemmeseddel. Gir du en personstemme til en kandidat på en annen liste, mister ditt parti en listestemme. Hvis du derimot får en listestemme fra en annen liste, får din liste en listestemme ekstra. I Farsund ble det avgitt i alt 4764 stemmer. Det totale antall listestemmer blir derfor $4764 * 29 = 138\ 156$ listestemmer. Disse fordeler seg slik vi ser i fjerde kolonne i tabell 1.

Tabell 1b. Valgoppgjør i Farsund 2007 med avgitte stemme(-sedler).

Mandatfordeling								
Kommunevalg Farsund Sainte Laguës metode - 1.4 - 29 mandater								L-H = 2.74
Parti	Stemmer	Prosent	Mandat	Mandatnummer	Siste	Margin	Prop.	
A	1111	23.3	7	2 6 10 14 19 24 28			0.8	
SV	259	5.4	2	12 27			1.5	
Sp	212	4.5	1	16			-1.0	
KrF	736	15.4	5	4 9 17 22 29	KrF		1.8	
V	105	2.2	0				-2.2	
H	781	16.4	5	3 8 15 21 26			0.8	
FrP	1552	32.6	9	1 5 7 11 13 18 20 23 25		2	-1.5	
Dem	8	0.2	0				-0.2	

Hvis vi går tilbake til det offisielle valgoppgjøret med listestemmer, får vi et resultat som vist i tabell 1c. KrF holder fortsatt sistemandatet, men når er det ikke FrP som ligger best an til å vinne dette mandatet. Venstre manglet 102 listestemmer, mot FrPs 135. Omregnet til avgitte stemmer tilsvarer dette 4 stemmer for Venstre og 12 stemmer for FrP.

Tabell 1c. Valgoppgjør i Farsund 2007 med listestemmer.

Mandatfordeling								
Kommunevalg Farsund Sainte Laguës metode - 1.4 - 29 mandater								L-H = 2.79
Parti	Stemmer	Prosent	Mandat	Mandatnummer	Siste	Margin	Prop.	
A	32063	23.2	7	2 6 10 15 19 24 28			0.9	
SV	7617	5.5	2	12 26			1.4	
SP	6497	4.7	1	14			-1.3	
KRF	21318	15.4	5	4 9 17 22 29	KRF		1.8	
V	3215	2.3	0			[102]	-2.3	
H	22538	16.3	5	3 8 16 21 27			0.9	
FRP	44670	32.3	9	1 5 7 11 13 18 20 23 25		335	-1.3	
DEM	238	0.2	0				-0.2	

Grunnen til at kampen om sistemandatet har skiftet fra FrP til Venstre skyldes at FrP mistet flere listestemmer enn de vant, mens det omvendte var tilfelle for Venstre. Vi ser av ytterste høyre kolonne at FrP er noe underrepresentert i forhold til sin andel av listestemmene (-1,3%), men det samme gjelder for Senterpartiet (-1,3 %) og Venstre (-2,3 %).

”Matematisk rettferdighet”

Den norske valgordningen bygger på prinsippet om forholdstallsvalg. Det vil si at et parti skal få samme andel av mandatene som sin andel av stemmene. Fordi man ikke kan dele opp mandater i deler, sier det seg selv at man ikke kan få absolutt samsvar mellom andel mandater og andel stemmer. La oss tenke oss at mandatfordelingen i Farsund var mest mulig matematisk rettferdig, det vil si at partiens andel av mandatene fullt ut tilsvarte deres andel

av stemmene. Da ville vi få en fordeling som vist i tabell 2. Først viser mandatfordelingen i forhold til partienes andel av de avgitte stemmer, og dernest i forhold til deres andel av listestemmene

Tabell 2. Proporsjonal fordeling av mandatene

Parti/liste	Stemmer i prosent	Fordeling av 29 mandater	Avrundet	Listestemmer i prosent	Fordeling av 29 mandater	Avrundet
A	23,3	6,757	7	23,2	6,730	7
SV	5,4	1,566	2	5,5	1,599	2
Sp	4,5	1,305	1	4,7	1,364	1
KrF	15,4	4,466	4	15,4	4,475	4
V	2,2	0,638	1	2,3	0,675	1
H	16,4	4,756	5	16,3	4,740	5
FrP	32,6	9,454	9	32,3	9,377	9
Dem	0,2	0,058	0	0,2	0,050	0
I alt	100,0		29			29

Uansett om vi bruker avgitte stemmer eller listestemmer som utgangspunkt, vil vanlige avrundingsregler gi en mandatfordeling som vist i kolonne 4 (og 7). Sammenlignet med det offisielle valgresultatet ser vi at Venstre ville fått ett mandat på bekostning av KrF. Legg merke til at Fremskrittspartiet ville beholdt sine 9 mandater og ikke ligget an til å vinne et mandat ekstra. Sett under ett viser dette at vår nåværende valgordning ikke er hundre prosent proporsjonal, og at det i dette tilfelle går ut over Venstre.

Gammel og ny valgordning

Den fremgangsmåte som gjelder i dag når man skal regne om stemmer til mandater, blir kalt den modifiserte Sainte Laguës metode. Dette er en oddetallsmetode der vi dividerer hvert partis stemmetall på 1,4 - 3 - 5 - 7 osv. alt etter hvor mange mandater man vinner.

Opprinnelig var metoden en ren oddetallsrekke med 1,0 og ikke 1,4 som første delingstall. Hadde vi brukt den rene Sainte Laguës metode i Farsund, ville mandatfordelingen sett ut som i tabell 3. Denne mandatfordelingen er den samme som i tabell 2. Det vil si at den rene Sainte Laguës metode er mer proporsjonal enn den modifiserte Sainte Laguës metode. Og dette er slik det er ment å være. Endringen av første delingstall fra 1,0 til 1,4 kom inn i den norske valgordningen i forbindelse med valglovedringene i 1952. Det å øke første delingstall fra 1,0 til 1,4 innebærer en faktisk sperre mot småpartiene, noe man ønsket å gjøre for å hindre oppsplitting av partisystemet. Denne sperren blir gjerne kalt "styringstillegg" fordi det gir større partier en viss fordel fremfor småpartiene. Frem til 2002 gjaldt den modifiserte Sainte Laguës metode ved stortingsvalg og fylkestingsvalg. Fra og med valget i 2003 gjelder ordningen også for kommunestyrevalg.

Tabell 3. Mandatfordeling med den rene Sainte Laguës metode

Mandatfordeling								
Kommunevalg Farsund Sainte Laguës metode - 1.0 - 29 mandater								L-H = 2.33
Parti	Stemmer	Prosent	Mandat	Mandatnummer	Siste	Margin	Prop.	
A	32063	23.2	7	2 6 12 15 19 25 29	A		0.9	
SV	7617	5.5	2	8 27			1.4	
SP	6497	4.7	1	11			-1.3	
KRF	21318	15.4	4	4 10 17 23		880	-1.6	
V	3215	2.3	1	22			1.1	
H	22538	16.3	5	3 9 16 21 28			0.9	
FRP	44670	32.3	9	1 5 7 13 14 18 20 24 26			-1.3	
DEM	238	0.2	0				-0.2	

Til og med kommunestyrevalget i 1999 benyttet man en helt annen beregningsmetode. Metoden er identisk med d'Hondts metode som gjaldt ved stortingsvalg i perioden 1920-1952. Ifølge denne metoden dividerer man ikke stemmetallene på oddetall, men på 1 -2 -3 -4 -5 osv. Fremgangsmåten slik den ble beskrevet i loven er imidlertid litt annerledes enn d'Hondts metode og tilsvarer det som blir kalt største brøks metode med Droops kvotient (se eksempel på mandatberegning både etter denne metoden og den modifiserte Sainte Laguës metode i vedlegg 1).

Hadde valgoppgjøret i Farsund fulgt den gamle ordningen, ville mandatfordelingen blitt som i tabell 4. FrP ville da fått ett mandat ekstra på bekostning av SV. Ytterste høyre kolonne viser avviket mellom partiets andel av mandatene og dets andel av mandatene. Den gamle ordningen ville med andre ord gitt FrP en overrepresentasjon på 2.1 %, mens SV ville få en underrepresentasjon i samme størrelsesorden. Med andre ord var "styringstillegget" større med den tidligere valgordningen enn ved den nåværende. Den nåværende ordningen, den modifiserte Sainte Laguës metode, ligger med andre ord mellom d'Hondts metode og den rene Sainte Laguës metode når det gjelder proporsjonalitet.

I Valglovutvalgets innstilling (NOU 2001:3, s. 128-129) begrunnes overgangen fra d'Hondt til modifisert Sainte Laguës med 1) at det innebærer en forenkling av valgoppgjøret, 2) at endringen vil gi små forskjeller når det gjelder mandatfordelingen på valglistene, og 3) at det vil gi bedre proporsjonalitet når det gjelder kommunestyrenes sammensetning.²

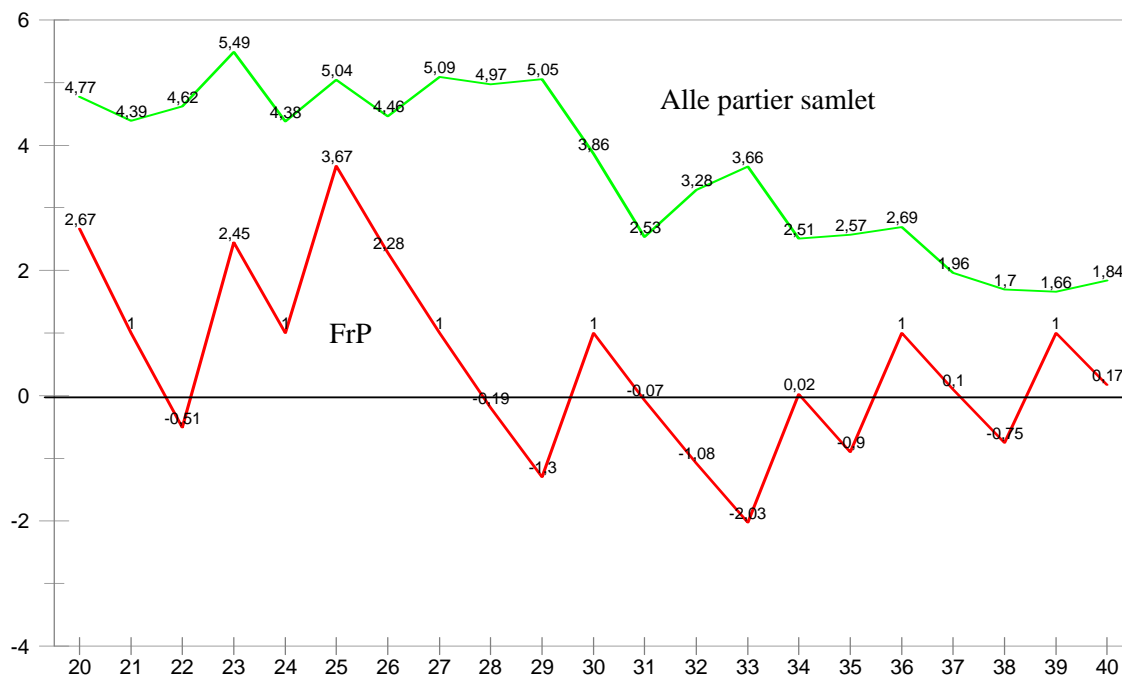
² I tillegg kan nevnes at det å ha større styringstillegg ved kommunevalg enn ved stortingsvalg ikke er helt logisk, tatt i betraktning at kommunepolitikken i større grad er basert på omforente løsninger (konsensus), mens rikspolitikken i større grad vektlegger klare ansvarsforhold.

Tabell 4. Mandatfordeling med gammel valgordning

Mandatfordeling					
Farsund 29 repr.					L-H = 3.23
Største brøk Droop					
Avgitte stemmer: 138156. Valgtall: 4606					
Parti	Stemmer	Prosent	Mandater	Mangler	Awik
A	32063	23,2	7	0	0,9
SV	7617	5,5	1	0	-2,1
SP	6497	4,7	1	0	-1,3
KRF	21318	15,4	5	0	1,8
V	3215	2,3	0	1391	-2,3
H	22538	16,3	5	0	0,9
FRP	44670	32,3	10	0	2,1
DEM	238	0,2	0	4368	-0,2

Mandatfordelingen er imidlertid ikke bare betinget av hvilken beregningsmetode man benytter. Den er i betydelig grad også avhengig av hvor mange mandater som er til fordeling. Hovedregelen er at jo flere mandater, jo mer proporsjonal blir fordelingen. Hvis antall kommunestyrerepresentanter i Farsund økes til 30, ville FrP fått ett ekstra mandat. Hvis antallet økes til 31, ville Venstre også blitt representert med et mandat.

Selv med samme valgordning vil altså et partis mandatgevinst variere med hvor mange mandater som totalt sett er til fordeling. I figur 1 viser den øverste kurven hvordan det

Figur 1. Avvik fra full proporsjonalitet etter antall kommunestyrerepresentanter

samlede avviket fra full proporsjonalitet vil være i Farsund med ulikt antall representanter.³ Den nederste kurven viser avviket for FrPs vedkommende. Befinner kurven seg over den svarte midtstreken, er partiet overrepresentert i forhold til sin andel av stemmene. Er kurven under streken, er partiet underrepresentert.

Som vi ser av figuren varierer FrPs mandatgevinst med hvor mange representanter som er til fordeling. Dette vil selvsagt også være tilfelle for de øvrige partiene. Den øverste kurven viser imidlertid at hovedtendensen er økt proporsjonalitet (mindre avvik), jo flere mandater som skal fordeles. Det er med andre ord ingen tegn til systematisk diskriminering av FrP. Den gunstigste uttellingen ville FrP fått med et samlet antall kommunestyrerepresentanter på 25.

Konklusjon

Marginene ved kommunestyrevalget i Farsund var svært små, selv om utslagene ble noe større når man regner med listestemmer enn med avgitte stemmesedler. Som vist i dette notatet varierer partienes mandatgevinst ikke bare med hvilken beregningsmetode (valgordning) som benyttes, men også med antallet representanter som skal velges. Det er også viktig at man ikke ser på ett parti isolert fra de øvrige. Selv om FrP blir litt underrepresentert i det offisielle valgoppgjøret, gjelder dette i like stor grad Senterpartiet og i enda større grad Venstre som ikke fikk noe mandat overhodet. Det at FrP ville fått 10 mandater med den gamle valgordningen, på bekostning av SV, er med andre ord ikke tegn på en ”riktigere” fordeling totalt sett.

Bernt Aardal
Forskningsleder, Institutt for samfunnsforskning
Munthesgt. 31, 0260 Oslo
boa@samfunnsforskning.no

³ Vi viser her et mål som kalles Loosemore-Hanbys indeks. Indeksen beregnes ved å summere tallverdiene av prosentdifferansene mellom partienes andel av mandatene og deres andel av stemmene. Dernest deler man på 2

Vedlegg 1. Mandatberegning med gammel og ny valgordning

1. Eksempel på valgoppgjør med største brøks metode med Droops kvotient (tidligere valgordning ved kommunestyrevalg)

La oss tenke oss at det i kommunen "Aker" skal velges 65 representanter til kommunestyret, og 5 partier (A, B, C, D og E) stiller til valg. Først må vi finne det såkalte valgtallet. Dette gjøres ved først å multiplisere hvert partis stemmetall med antall representanter som skal velges, i dette tilfelle 65. Dette gir partienes listestemmer. Deretter summeres alle partienes listestemmetall.

Steg nr. 1:

"Aker" kommune, 65 representanter, 5 lister.

Listestemmer:

Parti A:	$50\,000 * 65 = 3\,250\,000$
Parti B:	$40\,000 * 65 = 2\,600\,000$
Parti C:	$30\,000 * 65 = 1\,950\,000$
Parti D:	$20\,000 * 65 = 1\,300\,000$
Parti E:	$10\,000 * 65 = 650\,000$

Sum listestemmer = 9 750 000

Steg nr. 2:

Valgtallet = ((Totalt antall listestemmer)/(antall representanter+1))

Med tallene i steg 1 gir dette følgende resultat:

Valgtallet = $(9\,750\,000 / (65+1)) = 147\,727,27$. Dette avrundes oppover til 147 728. Dette utgjør valgtallet i den videre beregning. For å finne antall representanter som tilfaller de enkelte partiene, dividerer vi hvert partis listestemmetall på valgtallet. Partiet får i første omgang så mange representanter som valgtallet går hele ganger opp i listestemmetallet.

Steg nr. 3:

Parti A:	$3\,250\,000 / 147\,728 = 21,99$ (21 repr.)
Parti B:	$2\,600\,000 / 147\,728 = 17,60$ (17 repr.)
Parti C:	$1\,950\,000 / 147\,728 = 13,20$ (13 repr.)
Parti D:	$1\,300\,000 / 147\,728 = 8,80$ (8 repr.)
Parti E:	$650\,000 / 147\,728 = 4,40$ (4 repr.)

I første omgang ble 63 av 65 representanter fordelt på partiene. Det gjenstår å fordele 2 representanter. Vi må med andre ord gå til første "oppsamlingsheat".

Steg nr. 4:

Nå settes divisor til antall mandater tildelt i første omgang (for hvert parti) pluss 1 representant. Vi finner så hvilket parti som har det største reststemmetallet etter denne divisjonen.

Parti A:	$3\,250\,000 / (21+1)$	$= 147\,727$
Parti B:	$2\,600\,000 / (17+1)$	$= 144\,444$
Parti C:	$1\,950\,000 / (13+1)$	$= 139\,286$
Parti D:	$1\,300\,000 / (8+1)$	$= 144\,444$
Parti E:	$650\,000 / (4+1)$	$= 130\,000$

Som vi ser har parti A det største stemmetallet etter den siste divisjonen, og vinner derfor ett mandat ekstra. Men så dukker det opp et problem. Vi har bare ett mandat igjen å fordele, samtidig som parti B og D begge har like mange stemmer som de konkurrerer om dette mandatet med. I slike tilfeller sier valgloven at mandatet tilfaller det parti som i utgangspunktet, altså ved selve valget, har flest stemmer. Dette fører til at parti B sikrer seg mandatet i stedet for parti D. (Den samme regel gjelder for øvrig ved stortingsvalg). I de tilfeller der også avgitte stemmer ved valget er nøyaktig det samme for to to eller flere partier, skal det trekkes lodd om hvilket parti som vinner det siste mandatet.

2. Eksempel på mandatberegning med den modifisert Sainte Laguës metode (ny valgordning ved kommunestyrevalg).

La oss tenke oss at det i Aker kommune skal velges 5 representanter til kommunestyret. I alt stiller 5 partier (A, B, C, D, og E) til valg.

Steg 1.

Partienes stemmetall framgår av oversikten under. Første steg er å dividere hvert partis stemmetall med det første delingstallet (første divisor) som er 1,4. (For å forenkle framstillingen, ser vi bort fra desimalene i dette eksempelet).

Aker kommune, 5 representanter, 5 lister.

Parti A:	$50\,000 / 1,4$	$= 35714$
Parti B:	$40\,000 / 1,4$	$= 28571$
Parti C:	$30\,000 / 1,4$	$= 21428$
Parti D:	$20\,000 / 1,4$	$= 14285$
Parti E:	$10\,000 / 1,4$	$= 7142$

Ved å sammenligne kvotientene (etter divisjonen), finner vi at parti A har den største kvotienten, og derfor vinner mandat nummer 1.

Steg 2.

Fordi parti A har vunnet ett mandat, divideres dette partiets opprinnelige stemmetall med neste tall i oddetallsrekken som er 3.

Parti A:	$50\,000 / 3$	$= 16666$
Parti B:	$40\,000 / 1,4$	$= 28571$
Parti C:	$30\,000 / 1,4$	$= 21428$
Parti D:	$20\,000 / 1,4$	$= 14285$
Parti E:	$10\,000 / 1,4$	$= 7142$

Etter divisjonen er det parti B som har den største kvotienten, og dermed vinner det andre mandatet. Derfor må parti Bs stemmetall også divideres med 3 i neste steg.

Steg 3.

Parti A:	$50\ 000 / 3 = 16666$
Parti B:	$40\ 000 / 3 = 13333$
Parti C:	$30\ 000 / 1,4 = 21428$
Parti D:	$20\ 000 / 1,4 = 14285$
Parti E:	$10\ 000 / 1,4 = 7142$

Det tredje mandatet tilfaller parti C, som har den største kvotienten i denne runden. Parti Cs stemmetall divideres derfor også med 3 i neste steg.

Steg 4

Parti A:	$50\ 000 / 3 = 16666$
Parti B:	$40\ 000 / 3 = 13333$
Parti C:	$30\ 000 / 3 = 10000$
Parti D:	$20\ 000 / 1,4 = 14285$
Parti E:	$10\ 000 / 1,4 = 7142$

Sammenligner vi restkvotientene, finner vi at parti A igjen er størst, og dermed vinner sitt andre mandat som er mandat nummer 4 i denne kommunen. Parti As stemmetall divideres i neste runde derfor med 5.

Steg 5.

Parti A:	$50\ 000 / 5 = 10000$
Parti B:	$40\ 000 / 3 = 13333$
Parti C:	$30\ 000 / 3 = 10000$
Parti D:	$20\ 000 / 1,4 = 14285$
Parti E:	$10\ 000 / 1,4 = 7142$

Nå er det bare ett mandat igjen til fordeling, og det tilfaller parti D som har den største kvotienten.